

Dr. George-Cristian IOAN

**Sanționarea faptelor
comise de minori.
Spre un model european**

Editura
Stamangiu
2025

Capitolul al II-lea. Tranziția de la un sistem sanționator pentru copii la un sistem sanționator pentru tineri

Secțiunea 1. Aspecte introductive

Atât în dreptul autohton, cât și în spațiul european, un sistem de sancțiuni specific delicvenței juvenile, derogatoriu de la cel comun, este aplicat până la împlinirea vârstei de 18 ani, în acord cu definiția copilului din cuprinsul art. 1 din Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului^[1]. Totuși, în prezent, după cum vom arăta *infra*, atât rațiuni care țin de statutul psihosocial al tinerilor, cât și de asemănări fundamentale dintre adolescenți la nivel neurologic, indiferent dacă aceștia au sub sau peste 18 ani, indică faptul că, din punct de vedere al politicii penale și al considerentelor criminologice care trebuie să stea la baza acesteia, se justifică privirea adolescenților ca un grup unitar, nu separat în funcție de împlinirea vârstei de 18 ani. Acest tip de considerente au condus la un curent legislativ la nivel european prin care un număr semnificativ de state s-au distanțat de abordarea tradițională în această privință. În consecință, au operat modificări în materia dispozițiilor penale, pentru a permite aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege specifice pentru minori și în cazul tinerilor care au depășit vârsta de 18 ani, până la împlinirea unei vârste superioare acesteia.

În momentul de față, în Europa, 20 din 35 de state au adoptat prevederi care permit aplicarea sancțiunilor specifice minorilor (sau a unora dintre acestea) și în cazul tinerilor care au împlinit vârsta de 18 la data săvârșirii infracțiunii, atât timp cât vârsta lor nu depășea, la data

---

^[1] United Nation Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system*, 2019, p. 7, disponibil la adresa <https://digitallibrary.un.org/record/3899429?ln=en#record-files-collapse-header> (consultat la data de 30 iulie 2023).

respectivă, un alt prag, de 21 sau, după caz, 23 de ani^[1]. Din această perspectivă, sistemul de drept autohton, care nu conferă organelor judiciare o astfel de posibilitate, reprezintă excepția la nivel european, nu regula.

Astfel, în acest moment se poate vorbi despre existența, în teorie și în practică, a noțiunii de sistem sancționator pentru *tineri* (ori pentru *adolescenți*), acesta înglobând atât tinerii minori (în sensul de tineri care nu au împlinit încă vârsta majoratului civil), cât și tinerii majori, pentru care sistemul derogatoriu al sancțiunilor specifice delicvenței juvenile se poate aplica prin excepție, de la caz la caz, până la împlinirea unei vârste superioare majoratului civil. În acest context, trebuie să precizăm că preferăm, dintre cele două denumiri, pe aceea de sistem sancționator *pentru tineri*, fiind mai puțin susceptibilă să nu cauzeze confuzii.

Noțiunea de adolescent este folosită în multiple domenii științifice care excedează dreptului, ceea ce creează riscul unei contaminări semantice care să îngreuneze înțelegerea ei ca un concept autonom de drept penal, tinzând să fie cea mai des utilizată la nivelul doctrinei pentru a ilustra fenomenul. Totuși, indiferent de perspectiva pe care am alege-o pentru definirea noțiunii de adolescent (psihologică, sociologică sau neurologică), este destul de neclar unde începe și unde se termină adolescența. Din acest motiv, preferăm exprimarea „sistem sancționator pentru *tineri*”, nu „sistem sancționator pentru *adolescenți*”, pentru că, în particular față de conotațiile noțiunii de *adolescent* în diverse ramuri științifice, credem că o astfel de denumire ar face un deserviciu demersului de a ilustra corect rațiunile care justifică privirea tinerilor ca un singur grup social sub aspectul sancțiunilor penale, indiferent dacă aceștia sunt minori sau majori din perspectiva

---

[1] I. PRUIN, F. DÜNKEL, *Better in Europe? European responses to young adult offending*, Universitat Greifswald: Transition to Adulthood, Barrow Cadbury Trust, Londra, 2015, p. 65, disponibil la adresa https://t2a.org.uk/wp-content/uploads/2015/02/T2A_Better-in-Europe_Report-_online.pdf (consultat la data de 30 iulie 2023).

majoratului civil. De altfel, nici la nivelul statelor ale căror legislații permit aplicarea sancțiunilor specifice minorilor și în cazul adolescenților care au împlinit vârsta de 18 ani, limitele de vârstă stabilite până la care sancțiunea specifică minorilor poate fi aplicată, fie ca regulă, fie prin decizia punctuală a organului judiciar, nu există un consens pentru vârsta până la care se consideră că persoana nu mai este adolescent în raport de legea penală^[1]. Desigur, autonomia conceptuală a dreptului penal nu se opune în vreun fel stabilirii unei limite de vârstă a „adolescenței”, specifică acestei ramuri de drept. În același timp, preferăm termenul de *tânăr*, care, tocmai pentru că este mai comun și mai puțin tehnic decât cel de adolescent, asigură mai bine integrarea sa în ramura dreptului penal, cu un înțeles autonom, fără riscul de a crea confuzii nedorite cu sensul dat acestei noțiuni în alte domenii științifice. Totuși, atragem atenția că noțiunile sunt echivalente din punct de vedere conceptual în materia pe care o analizăm.

Filonul comun, indiferent de denumirea dată fenomenului, este recunoașterea faptului că separația sistemului de sancțiuni specifice minorilor de cel de drept comun nu ar trebui să fie determinată în abstract. Astfel, ar trebui recunoscută posibilitatea ca vârsta maximă până la care poate fi aplicat regimul centrat pe măsuri educative, specific minorilor, să fie extins și în rândul tinerilor care, deși au împlinit vârsta majoratului civil (18 ani), se află într-o situație similară cu delicvenții juvenili, în funcție de circumstanțele concrete ale speței. Dezvoltarea treptată continuă după vârsta de 18 ani în ritmuri diferite, iar reacția statului trebuie să țină cont de acele caracteristici comune grupului social al tinerilor, indiferent dacă aceștia sunt majori sau minori. Față de rolul sancțiunilor penale, în individualizarea legală a acestora este extrem de important să se aibă în vedere tiparele comune pentru anumite tipuri de infracționalitate, cum este și delicvența juvenilă.

---

[1] În principiu, majoritatea statelor europene permit extinderea până la 21 de ani a vârstei până la care se pot aplica sancțiunile specifice minorului. După cum vom arăta *infra*, prin excepție, unele state, precum Țările de Jos, permit aplicarea acestora până la vârsta de 23 de ani.

Recunoașterea teoretică și practică a unui drept penal al tinerilor, respectiv opțiunea de politică penală și legislativă de a conferi flexibilitate organelor judiciare în determinarea limitei superioare până la care pot fi aplicate sancțiunile de drept substanțial prevăzute pentru minori sunt susținute de recomandările Comitetului Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului, care a evidențiat faptul că dezvoltările științifice recente indică faptul că „adolescența este o etapă definitorie unică a dezvoltării umane, caracterizată prin dezvoltarea rapidă a creierului, iar acest lucru afectează asumarea de riscuri, anumite tipuri de decizii și capacitatea de a controla impulsurile [...]. Dovezile din domeniul psihologiei dezvoltării și al neuroștiinței indică faptul că creierul adolescenților continuă să se maturizeze chiar și după vârsta adolescenței, afectând anumite tipuri de decizii”^[1]. Deși afirmația vizează importanța ca statele semnatare să nu scadă vârsta minimă a răspunderii penale, cu privire la vârsta maximă a răspunderii penale Comitetul a arătat că „felicită statele părți care permit aplicarea justiției pentru minori persoanelor în vârstă de 18 ani și care au depășit această vârstă, fie ca regulă generală, fie cu titlu de excepție. Această abordare este în concordanță cu dovezile din domeniul psihologiei dezvoltării și al neuroștiinței care arată că dezvoltarea creierului continuă și după vârstă de 20 de ani”^[2].

De asemenea, este susținută și de recomandările Consiliului Europei, conform căroră, „pentru a reflecta tranziția prelungită către vârsta adultă, ar trebui să fie posibil ca tinerii adulți cu vârsta sub 21 de ani să fie tratați într-un mod comparabil cu minorii și să facă obiectul acelorăși intervenții, atunci când judecătorul este de părere că nu sunt la fel de maturi și responsabili pentru acțiunile lor ca adulții cu drepturi depline”^[3].

---

^[1] United Nation Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 24 (2019)*, p. 6.

^[2] *Idem*, p. 7.

^[3] Recomandarea Rec (2003) 20 a Comitetului de Miniștri ai Consiliului Europei privitoare la noi modalități de a gestiona delinquența juvenilă și rolul justiției juvenile.

În cele ce urmează vom expune, din punct de vedere teoretic, rațiunile pentru care conceptualizarea tinerilor ca grup distinct pentru aplicarea legii penale se justifică. În acest sens, vom porni de la teoria dezvoltării, folosită pentru a explica de ce copiii ar trebui tratați diferit de legea penală, și vom arăta cum toate argumentele de la baza sa susțin aplicarea, cel puțin de la caz la caz, a sancțiunilor specifice minorilor și în cazul adolescenților. În consecință, vom examina *care sunt rațiunile pentru care există un sistem sancționator distinct pentru minori și în ce măsură acesta este aplicabil și în privința adolescenților*.

Secțiunea a 2-a. Argumentele teoretice care stau la baza tranziției de la un sistem sancționator pentru minori la un sistem sancționator pentru tineri^[1]

§1. Aspecte introductive

Chestiunea relației dintre vârsta persoanei, răspunderea penală și sancționare a fost pe larg dezbătută în doctrina recentă. Teoriile rezultate, prin care se tinde la justificarea interdependenței dintre vârsta subiectului activ al infracțiunii și angajarea răspunderii penale, respectiv dintre vârstă și sistemul sancționator aplicabil, au primit denumiri diferite: „teoria psihoanalitică, teoria dezvoltării morale, teoria dezvoltării cognitive etc.”^[2].

Filonul comun acestor teorii este că minorii, aflându-se într-un proces de dezvoltare, sunt diferiți în mod fundamental de adulți, reacția statului trebuind să fie adaptată la caracteristicile care îi disting. Aceste

---

^[1] Prezenta secțiune are la bază și preia semnificativ din cuprinsul capitolului publicat de autor în cursul studiilor doctorale în L.V. LEFTERACHE (coord.), *op. cit.*, p. 26-60.

^[2] Pentru dezvoltări, a se vedea P.C. KRATCOSKI, L.D. KRATCOSKI, P.C. KRATCOSKI, *op. cit.*, p. 51-59.

concepții au fost reunite sub denumirea de *teorie a dezvoltării*, terminologie pe care o vom utiliza și noi^[1].

Prin urmare, vom începe prezenta secțiune prin analiza teoriei dezvoltării, pe care o considerăm o bază teoretică solidă pentru a explica nu doar conceperea unui regim specific de determinare a imputabilității în cazul minorilor, ci și pentru a justifica existența unui sistem de sancțiuni specifice, derogatoriu de la cel de drept comun, aplicabil în cazul adulților. Vom analiza principalele critici ale acestora și vom expune motivele pentru care le considerăm nefondate. Rolul acestui demers este să evidențiem rațiunile teoretice care duc la conceperea minorilor ca un grup social distinct, urmând să explicăm motivele pentru care ele sunt deopotrivă aplicabile în cazul adolescenților. Odată cu identificarea aspectelor teoretice, se va putea observa mai clar cum rațiunile care stau la baza acestei soluții preluate din modelul european sunt pe deplin compatibile cu principiile dreptului penal intern.

În egală măsură, evidențiind teoriile care justifică diferențierea minorilor de majori, vom crea o imagine mai clară asupra coerenței teoretice care există între sistemul sancționator al minorilor și imputabilitate. Sistemul sancționator derogator de la regulile de drept comun își are fundamentul în exact aceleași argumente care justifică existența cauzei de neimputabilitate a minorității, grefată pe imaturitate. În acest context, este fundamental să observăm dacă argumentele își pot „extinde” mai departe sfera de influență, dacă după „tranziția” de la neimputabilitate la măsuri educative aceste argumente nu ar trebui să conducă la concluzia că pragul fix al vârstei de 18 ani nu este cu adevărat justificat. Motivul pentru care analizăm aceste teorii (pe care le vom expune atât din perspectiva imputabilității, cât și a regimului sancționator derogator de la cel de drept comun, în scopul ilustrării unicității rațiunilor din spatele reglementării acestor instituții) este să ridicăm întrebarea dacă, pornind de la ele, pentru a asigura cu adevărat coerență teoretică, nu ar trebui ca legislația să prevadă o

---

[1] C. BERK, *Children, Development, and the Troubled Foundations of Miller v. Alabama*, în *Law and Social Inquiry*, vol. 44, nr. 3/2019, p. 756-757.

perioadă-tampon în care, ținând cont de dezvoltările științifice recente care susțin că, inclusiv după vârsta de 18 ani, o parte semnificativă dintre adolescenți se găsesc într-o situație psihologică și socială profund similară cu cea în care se află minorii, să se permită aplicarea pentru tineri a măsurilor educative, bazată pe o analiză *in concreto*, de la caz la caz, chiar dacă au împlinit vârsta de 18 ani, atunci când se constată că acest răspuns este mai potrivit cu circumstanțele lor.

§2. Teoria dezvoltării

Teoria dezvoltării, menționată *supra*, a fost recunoscută expres în dreptul comparat, în particular în jurisprudența Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii, care a fost cea mai explicită în acest sens, ca bază conceptuală care justifică diferențierea regimului juridic aplicabil în materie penală minorilor de cel aplicabil majorilor^[1]. Este necesar să

---

^[1] United States Supreme Court, *Miller v. Alabama*, 567 U.S. 460 (2012). Prin această hotărâre, controversată, pronunțată cu o majoritate de 5 la 4, instanța supremă a Statelor Unite a declarat neconstituționale dispozițiile penale care impun cu titlu obligatoriu, inclusiv în cazul minorilor, stabilirea pedepsei cu detențiunea pe viață. Conform normelor de drept penal substanțial aplicabile la data judecării procesului, nici judecătorul, nici juriul nu aveau posibilitatea de a individualiza altfel sancțiunea, aceasta fiind expres și limitativ determinată de lege. În motivația soluției s-a arătat că normele încalcă dreptul fundamental de a nu fi supus la o pedeapsă crudă și neobișnuită, prevăzută de Amendamentele 8 și 14 ale Constituției. S-a statuat că este neconstituțional ca legea să impună o astfel de pedeapsă, fără să lase instanței loc de a evalua fiecare caz în concret. Totodată, s-a considerat inacceptabil ca toți minorii să primească aceeași pedeapsă, aceeași cu cea aplicată unui adult, „atât tânărul de 17 ani, cât și cel de 14 ani și, de altfel, tânărul de 10 ani, copilul crescut într-un mediu stabil, cât și cel care vine dintr-un mediu haotic și abuziv”.

La baza acestei hotărâri au stat sesizările formulate de doi inculpați, Evan Miller și Kuntrell Jackson, ambii având 14 ani la data săvârșirii faptelor care vor fi descrise în cele ce urmează. Evan Miller a fost, până la această vârstă, încadrat în programe de plasament instituțional, întrucât mama sa suferea de alcoolism, fiind și dependentă de droguri, iar tatăl său vitreg îl abuza fizic. Tânărul era și el consumator de droguri. Până la 14 ani, Evan Miller a avut patru încercări de suicid, prima dintre acestea având loc la vârsta de 6 ani. În anul 2003, el se afla alături de un

prieten acasă la mama sa, când un vecin a venit la ei pentru a-i vinde droguri acesteia. Copiii s-au deplasat apoi cu vecinul înapoi la rulota acestuia, unde au băut și au consumat droguri. Când vecinul a adormit, Miller și prietenul său i-au luat portofelul, din care au sustras suma de 300 de dolari, pe care au împărțit-o. În timp ce încercau să îi pună portofelul la loc, acesta s-a trezit și l-a prins pe Miller de gât, strângându-l cu putere. Pentru a se apăra, Miller a luat o bătă de baseball aflată în apropiere și l-a lovit în repetate rânduri pe vecinul său, spunându-i „Eu sunt Dumnezeu și am venit să îți iau viața”. Copiii s-au întors acasă, însă ulterior au hotărât să își acopere urmele, dând foc rulotei în care îl lăsaseră pe vecin. Acesta a decedat ca urmare a efectului conjugat al loviturilor și al inhalării de fum.

Cauza conexată vizează un caz din 1999, în care Kuntrell Jackson alături de alți doi tineri au tâlhărit un magazin de casete video. Jackson, la rândul său, provenea dintr-un mediu violent, atât mama, cât și fratele său fiind condamnați penal în trecut. În timp ce se îndreptau spre locul faptei, Jackson a aflat că unul dintre tineri avea o armă de vânatoare în mână geci. Jackson a rămas de pază, în timp ce ceilalți doi participanți au intrat în magazin, unde au amenințat-o pe vânzătoare cu arma, cerând să le remită banii din casa de marcat. Aceasta a refuzat, iar amenințările au continuat. După ce angajata magazinului a amenințat că va chema poliția, tânărul care avea arma (nu Jackson) a tras asupra ei, provocându-i decesul. Jackson a fugit alături de ceilalți doi de la locul faptei, fără a mai sustrage bunurile.

Ambii tineri au fost condamnați la detențiune pe viață, fără posibilitatea liberării condiționate.

Curtea a impus instanțelor și juriilor să ia în considerare, în procesul individualizării, cel puțin următoarele aspecte: (i) imaturitatea, impetuozitatea și dificultatea minorilor de a aprecia riscurile și consecințele faptelor lor; (ii) mediul familial și social din care provin minorii; (iii) împrejurările în care s-a comis fapta, inclusiv importanța participării lor și modul în care presiunile familiei și ale enturajului i-au afectat; (iv) faptul că, din cauza vârstei, este posibil ca aceștia să nu își fi exercitat în mod corespunzător drepturile și să nu fi pus la dispoziția avocatului informații potrivite, ceea ce a dus la o încadrare juridică defavorabilă; (v) șansele reabilitării.

Curtea Supremă s-a prevalat de două linii de argumentare: (i) minorii sunt mai puțin culpabili din punct de vedere moral, fiind mai impulsivi, mai ușor de influențat de mediul social și mai greu de descurajat din a comite infracțiuni. Ei au șanse mai mari de reabilitare, întrucât acțiunile lor dovedesc, de fapt, că au un caracter aflat încă în dezvoltare, nu un caracter viciat. În cursul procesului penal, acestora le este mai greu să își protejeze interesele (J.F. STINNEFORD, *Youth Matters: Miller v. Alabama and the Future of Juvenile Sentencing*, în *Ohio State Journal of Criminal Law*, vol. 11, nr. 1/2013, p. 2). Pe de altă parte, (ii) caracteristicile diferite ale minorilor sunt dovedite științific. Curtea Supremă face referire la studiile comportamentale pe care le-a mai analizat și în trecut [United States Supreme Court, *Roper v. Simmons*, 543 U.S. 551 (2005)], prin acest reviriment jurisprudențial Curtea interzicând aplicarea pedepsei capitale minorilor; United States Supreme Court,

subliniem că aceasta nu se limitează la problematica răspunderii minorului. Ea tinde la a răspunde la o problemă mai generală, anume identificarea motivelor pentru care minorii ar trebui să fie tratați diferit de legea penală, atât în ceea ce privește răspunderea, cât și regimul sancționator. Teoria dezvoltării nu a fost concepută pentru a justifica strict stabilirea unui regim diferit la nivelul condițiilor răspunderii penale, ci pentru a fundamenta, cu titlu generic, ideea că diferențierea minorilor de majori prin prisma vârstei este necesară pentru a trata în mod echitabil situația particulară a acestora, atât în ceea ce privește condițiile răspunderii, cât și regimul sancționator. Conform teoriei dezvoltării, diferențierea se justifică prin aceea că minorii au o aptitudine mai scăzută de a face alegeri libere care să le reflecte personalitatea, nefiind pe deplin dezvoltați psihic și moral, fiind mai ușor influențabili. În plus, prin firescul lucrurilor, caracterul acestora este în dezvoltare, fiind previzibil că se va modifica oricum, chiar și fără a interveni legea penală^[1]. Deși teoria dezvoltării a fost contestată sub o formă sau alta de susținătorii *teoriilor liberale*^[2], ea reprezintă în continuare cel mai

---

Graham v. Florida, 560 U.S. 48 (2010), prin această hotărâre Curtea interzicând aplicarea detențiunii pe viață fără posibilitate de liberare condiționată minorilor care au săvârșit alte infracțiuni decât omorul], demonstrând că, într-adevăr, copiii sunt mai impulsivi, mai influențabili și că este mai probabil să se reabiliteze. Studiile în materia neuroștiinței dovedesc că, la vârsta adolescenței, creierul nu este încă pe deplin dezvoltat, în special în segmentele care controlează autocontrolul. Deși Curtea nu a menționat expres studiile pe care le-a avut în vedere, a făcut referire la cele citate în memoriile *amici curiae* depuse de Asociația Medicală Americană și Asociația Psihologilor Americani (A. MILNER, *Walking the Line: Tracing the Science of Miller v. Alabama in State Appellate Opinions*, în *Syracuse Journal of Law and Civic Engagement*, vol. 41, nr. 2/2015, p. 55). Pentru o analiză extensivă a acestei hotărâri, L.V. LEFTERACHE (coord.), *op. cit.*, p. 54-59.

[1] C. BERK, *op. cit.*, p. 756-757.

[2] Teoriile liberale reprezintă o abordare fundamental diferită de teoria dezvoltării, referitoare la rațiunile pentru care se justifică diferența de tratament între minori și majori la nivelul răspunderii penale, grefată pe filonul gândirii liberale, structurată pe principiile contractului social. În cele ce urmează, vom reuni, sub denumirea de *teorii liberale*, mai multe astfel de abordări propuse în doctrină și vom analiza relevanța lor și aptitudinea de a susține concluzia că imputabilitatea faptelor săvârșite de persoanele care nu au atins încă pragul de vârstă stabilit de

legiuitor trebuie apreciată pe baza unor criterii diferite decât cele relevante în cazul celor care depășesc plafonul de vârstă.

La baza acestor teorii stă ideea de tranzacție de drepturi și obligații, pe care, parțial, am antamat-o mai sus. Pe de o parte, exercitarea anumitor drepturi cetățenești de către minori este interzisă sau stringent limitată în interesul comunității. Din această perspectivă, se poate argumenta că societatea acaparează, prin intermediul autorităților de stat, posibilitatea minorilor de a decide liber pentru ei înșiși. Această „tutelă” exercitată de stat (*parens patriae*) privează minorul de posibilitatea de a-și exprima opinia (direct sau cel puțin mediat) cu privire la decizii care îi afectează interesele, inclusiv în ceea ce privește conținutul legii penale (I. SHAPIRO, *Democratic Justice*, Yale University Press, New Haven, 2001, p. 69, *apud* C. BERK, *op. cit.*, p. 761). S-a arătat că, prin înlocuirea manifestării de voință a minorului cu cea a părintelui (sau, după caz, a autorităților de stat) în problemele care îl privesc, nu s-ar putea considera că acesta este cu adevărat un membru independent al societății. Pe cale de consecință, din moment ce minorii nu au un cuvânt de spus în determinarea conținutului legii penale, așteptarea ca ei să respecte normele penale este nelegitimă. Societatea obține beneficiile paternalismului, însă nu suportă costurile acestuia, fie ele politice, morale sau sociale (C. BERK, *op. cit.*, p. 765).

Ca atare, premisa teoriilor liberale este că așteptarea ca o persoană să fie motivată să respecte legea penală este intrinsec legată de aptitudinea ei de a determina conținutul prohibițiilor stabilite de aceasta. Credem că o astfel de premisă este eronată și, într-o anumită măsură, periculoasă. A admite această teză, în care reproșabilitatea comportamentului este legată de aptitudinea subiectului activ de a contribui la stabilirea conținutului legii (prin vot, contestarea acesteia pe căi legale în fața organelor competente, presiune pusă pe căi legale pentru modificarea ei – proteste, petiții etc.), riscă să deschidă o cutie a Pandorei.

Imputabilitatea unei fapte se leagă de proiecția agentului asupra obiectului juridic. Dacă acesta acționează iresponsabil, fiind sub imperiul intoxicației involuntare și totale, nu înțelege că lezează obiectul juridic. Dacă acționează sub imperiul unei erori invincibile, crezând că se află în stare de necesitate, de asemenea, nu are reprezentarea că acțiunea sa reprezintă o manifestare de voință contrară ordinii sociale, aptă să lezeze valoarea protejată de lege. Similar, dacă este minor, există posibilitatea să nu fie conștient că acțiunea sa contravine intereselor societății, din moment ce nu are gradul de maturitate necesar pentru a înțelege și a-și însuși propriile valori, pe care să le pună în opoziție cu cele stabilite de legiuitor (pentru întreaga societate). Acesta este filonul comun al tuturor cauzelor de excludere a infracțiunii, nu doar în legislația noastră, ci în aproape toate sistemele de drept moderne. Niciuna nu pornește de la premisa că subiectul activ ar avea posibilitatea să determine conținutul reglementării, valorile protejate de lege și conținutul legislației penale. Acestea sunt un dat, iar contestarea lor se poate face doar prin căile prevăzute de lege, niciodată prin săvârșirea unei fapte penale.

Or, premisa teoriilor liberale introduce un element suplimentar în determinarea culpabilității (*in sens larg*). Relația dintre agent și norma încălcată (sub aspectul obiectului juridic lezat, urmărilor produse etc.) este extinsă și la relația dintre agent și procesul de convenire a regulii pe care o încalcă. A accepta această teză implică, în realitate, legitimarea săvârșirii unei infracțiuni ca o formă de protest împotriva ordinii sociale. Or, în realitate, cauzele de neimputabilitate au exact menirea contrară – față de starea psihică sau constrângerile asupra subiectului activ, imputabilitatea este înlăturată tocmai pentru că acțiunea sau inacțiunea nu poate fi percepută de societate ca o formă de protest împotriva regulilor determinate prin lege. Din punctul nostru de vedere, abordarea liberală, care legitimează fapta prevăzută de legea penală drept formă de protest împotriva legii penale înseși, este de natură să ducă, în realitate, la înlăturarea oricărei utilități a reglementării infracțiunilor, fiind creat un cerc vicios din care nu există o ieșire clară, în care societatea stabilește reguli, dar acestea pot fi contestate prin încălcarea lor.

Limitele teoriilor liberale reies și mai clar atunci când acestea sunt aplicate, *mutatis mutandis*, altor categorii sociale decât minorii, care se află în aceeași postură – și anume că nu pot determina conținutul legii penale, neavând dreptul să fie implicați în procesul democratic. Spre exemplu, cu greu s-ar putea argumenta că un imigrant ar putea săvârși fapte penale pentru că nu are dreptul de vot. La fel, o astfel de argumentare nu s-ar putea susține în ceea ce privește persoanele cărora dreptul de vot și dreptul de a participa la proteste le-a fost interzis cu titlu de pedeapsă complementară. Bizară ar părea și aplicarea teoriilor liberale în ceea ce privește persoanele care beneficiază de măsuri de ocrotire, care acționează însă cu discernământ, nefiind incidentă cauza de neimputabilitate a iresponsabilității.

Mai mult, în ceea ce privește determinarea conținutului legii penale, procesul democratic disipează, prin prevalența voinței colective, puterea voinței individuale. Cu greu s-ar putea susține că „motivația” de a respecta legea penală decurge, cu adevărat, din faptul că persoana a putut contribui indirect, prin vot, la alegerea celor care au putere de decizie privind stabilirea conținutului legii. Cu atât mai mult, nu credem că reprobabilitatea faptei prevăzute de legea penală poate fi determinată după acest parametru.

În consecință, considerăm că teoriile liberale privitoare la răspunderea penală a minorului pornesc de la o premisă greșită privitoare la imputabilitatea faptei penale. Acestea nu pot constitui veritabile argumente care să stea la baza diferențierii minorilor (sau anumitor categorii de minori) la nivelul răspunderii penale. Apelul la această linie de argumentare este incoerent față de ansamblul sistemului răspunderii penale și poate fi, în opinia noastră, periculos, întrucât tinde la deturarea principiilor ei fundamentale. În realitate, pentru a justifica diferența de regim juridic, nu este necesar să se apeleze la teoriile liberale, această diferență fiind justificată, în mod coerent, prin raportare la rolul social al minorilor.

important fundament teoretic care susține diferențierea copiilor față de adulți în ceea ce privește aplicarea legii penale, putând constitui, în opinia noastră, o bază solidă pentru a justifica extinderea diferențierii, cel puțin parțial, și în ceea ce privește tinerii, care pot fi conceptualizați ca un grup social cu suficientă relevanță statistică și suficiente elemente comune pentru a beneficia de o reglementare adaptată specificului lor, la toate nivelurile.

În această privință, ideile principale ale teoriei dezvoltării pot fi rezumate în trei linii de argumentare:

(i) *argumentul culpabilității treptate* – din moment ce copiii au un caracter în dezvoltare, care se va modifica treptat odată cu maturizarea, acestora le lipsesc anumite facultăți necesare pentru a fi pe deplin conștienți de rolul legii penale și importanța respectării ei, precum și pentru a evalua corespunzător consecințele conduitei lor, de aceea, legea penală ar trebui să reflecte procesul de trecere treptată spre maturitate, inclusiv la nivelul răspunderii;

(ii) *argumentul naturii copilăriei* – într-o anumită măsură, procesul de maturizare implică experimentarea, întrucât în lipsa acesteia nu se poate ajunge cu adevărat la însușirea unor valori proprii. În limitele experimentării firești, pot lua naștere comportamente care sunt convențional considerate antisociale. Or, dacă nerespectarea unor reguli de conduită este inerentă unui anumit grup social, acest aspect ar trebui reflectat în materia răspunderii penale;

(iii) *argumentul schimbării naturale* – o parte dintre factorii (psihologici, biologici, sociali) care stau la baza săvârșirii unor fapte prevăzute de legea penală de către minori se vor modifica în mod firesc prin maturizare, corelată cu înaintarea în vârstă, ca atare, intervenția legii penale ar trebui să fie limitată și subsidiară, din moment ce, chiar fără intervenția acesteia, minorii se vor adapta în mod firesc la regulile comunității^[1].

---

^[1] G. YAFFE, *The Age of Culpability. Children and the Nature of Criminal Responsibility*, Oxford University Press, Oxford, 2018, p. 21. Arătăm că denumirile date celor trei argumente nu sunt preluate de la autorul acestora, ci le-am atribuit

În cele ce urmează, vom prezenta principalele critici aduse acestor argumente și posibilele răspunsuri care pot fi formulate. Fiecare dintre aceste argumente urmează a fi analizat pentru a stabili care dintre măsurile și obligațiile prezente în lege și soluțiile legislative reținute de legiuitor pot fi fundamentate teoretic și în ceea ce privește tinerii, chiar dacă aceștia au împlinit vârsta de 18 ani.

2.1. Argumentul culpabilității treptate

Argumentul culpabilității treptate este direct legat de teoria psihologică a *dezvoltării morale*, fiind o reprezentare a ei în plan juridic. Teoria dezvoltării morale poate fi rezumată în abordarea propusă de unul dintre promotorii acesteia, Jean Piaget, care arăta că procesul de internalizare a valorilor morale este structurat în două faze. În primă fază, denumită *realism moral*, respectarea regulilor este una mimetică, grefată doar pe imitarea comportamentului celor din jur și respectul față de autoritatea celor care impun copiilor reguli. Abia în cea de-a doua fază, denumită *relativism moral*, copilul își însușește principii pe baza cărora decide dacă să respecte sau nu regulile impuse care ajung la cunoștința lui^[1].

În același sens, s-a arătat că procesul prin care se internalizează regulile sociale este treptat. Dacă în primă fază singurul imbold care duce la respectarea acestora este frica de pedeapsă, ulterior ia naștere respectul mimetic pentru autoritate. Doar după parcurgerea acestor etape se poate considera că minorul devine un individ autonom, care a internalizat propriile principii prin care se plasează față de regula socială, acționând în consecință^[2].

---

lucrări raportat la conținutul lor, în scop de sistematizare, în lipsa unei traduceri în limba română care să reflecte pe deplin sensul denumirilor date de autor. În lucrarea originală, argumentele sunt denumite după cum urmează: „*proxy for culpability*”, „*kids will be kids*” și „*they'll grow out of it*”.

^[1] P.C. KRATCOSKI, L.D. KRATCOSKI, P.C. KRATCOSKI, *op. cit.*, p. 54-55.

^[2] *Ibidem*.

Ca atare, în dreptul penal, teoria psihologică prezentată produce efecte atât în planul imputabilității, cât și în cel al sancționării. În ceea ce privește imputabilitatea, teoria se traduce în ideea că doar după ce se ajunge la etapa relativismului moral se poate considera că faptele minorului reflectă cu adevărat personalitatea acestuia și modul în care înțelege să se plaseze față de ceilalți membri ai societății. Dacă răspunderea penală este înțeleasă în conformitate cu caracterizarea acesteia ca un „protest împotriva ordinii sociale”, în spiritul doctrinei germane^[1], considerând că singurul lucru care poate fi reproșat individului este că nu a avut un comportament mimetic, conduita sa nefiind aptă să semnifice opunerea propriilor valori morale valorilor protejate de legea penală, faptele sale nu pot fi caracterizate ca un veritabil protest, care să impună intervenția represivă a legii penale. În acest mod se justifică excluderea imputabilității pentru faptele comise de copii care nu dispun de maturitatea necesară pentru ca acțiunea ori inacțiunea lor să poată fi privită ca un protest (lipsa maturității putând fi prezumată absolut sau relativ, în funcție de anumite praguri de vârstă determinate în abstract).

În materia sancționării, culpabilitatea treptată explică necesitatea unui sistem de sancțiuni distinct de cel aplicabil adulților, în particular în sensul înlocuirii represivității cu educarea. Aplicarea unei sancțiuni cu caracter disuasiv nu este de natură să fie la fel de eficientă dacă se admite culpabilitatea treptată, din moment ce, chiar dacă în concret fapta este imputabilă, ea tot este săvârșită de o persoană aflată încă în dezvoltare. Or, o sancțiune disuasivă în acest caz nu ar fi de natură să sprijine procesul natural de dezvoltare, ci ar putea cel mult încuraja respectul mimetic pentru autoritate. Respectul mimetic nu constituie o bază la fel de solidă precum internalizarea valorilor protejate de legea penală, ca efect al unei măsuri educative, astfel încât se creezează un risc de reiterare a comportamentului infracțional.

---

^[1] G. JAKOBS, *Imputation in Criminal Law and the Conditions for Norm Validity*, în *Buffalo Criminal Law Review*, vol. 7, nr. 2/2004, p. 501.

Astfel, se susține remarca făcută de noi privitoare la faptul că teoria dezvoltării reprezintă baza teoretică comună între minoritate ca o cauză de neimputabilitate și reglementarea unui sistem de sancțiuni derogator de la cel de drept comun în cazul minorilor. Așa cum vom arăta în cele ce urmează, după ce vom înlătura criticile aduse culpabilității treptate, acest argument susține conceptual reglementarea unei perioade de tranziție către maturitate, inclusiv în cazul tinerilor care au împlinit vârsta de 18 ani.

Argumentul culpabilității treptate a fost criticat, arătându-se că se greșează pe o generalizare și ignoră necesitatea unei evaluări individualizate în privința fiecărui minor, deși gradul în care conduita sa a fost influențată de factorii specifici imaturității poate varia^[1]. S-a arătat că se poate ajunge la soluții inechitabile prin care, doar în considerarea vârstei, anumite persoane al căror comportament nu justifică excluderea răspunderii penale sau un tratament atenuat pot beneficia de un astfel de regim. Pe de altă parte, alte persoane ajung să nu beneficieze de acest regim, deși în cazul lor, față de caracteristicile individuale și factori precum susceptibilitatea de a fi influențate ori aptitudinea de a-și stăpâni temperamentul, o asemenea soluție ar fi justificată. În consecință, apar cazuri *fals pozitive*, în care anumite persoane beneficiază de excluderea răspunderii, deși nu ar fi justificat, cât și cazuri *fals negative*, în care persoane care ar trebui să beneficieze de aceasta ajung să răspundă penal.

În opinia noastră, critica este una nefondată, întrucât reprezintă, în realitate, o critică a conceptului de a aplica prezumții (oricare ar fi acestea) în materie penală. Astfel, în cazul oricărei prezumții vom întâlni cazuri excepționale, în care aplicarea ei produce avantaje nemeritate, cât și situații în care ea nu este aplicabilă în cazuri similare domeniului său de reglementare. De altfel, orice prezumție se bazează pe o generalizare, pornind de la constatări concrete, aceasta fiind trăsătura care o diferențiază de o ficțiune. Ca atare, în sine, existența acestor cazuri fals pozitive și fals negative, așa cum le denumește autorul, nu repre-

---

[1] G. YAFFE, *op. cit.*, p. 24.

zintă un motiv real pentru care argumentul culpabilității treptate să devină irelevant, fiind întâlnite în ceea ce privește orice prezumție.

Același autor arată că singura bază, în egală măsură necesară și suficientă, pentru a se justifica un regim diferit pentru minori atât sub aspectul răspunderii, cât și sub aspectul sancționării este că „statul are o obligație specială față de copii, de a-i proteja, indiferent de gradul de culpabilitate al acestora pentru propria faptă. Admițând această teză, argumentul vinovăției treptate devine inutil”^[1]. Altfel spus, în opinia expusă, interesul superior al copilului este singura bază care justifică aplicarea unui tratament distinct în materie penală.

Această opinie ar trebui privită cu circumspecție. Conform Comen-tariului General nr. 14 (2013) al Comitetului Națiunilor Unite privind Drepturile Copilului la Convenția Națiunilor Unite privind drepturile copilului^[2], interesul superior al copilului este un concept legal cu trei valențe: (i) drept substanțial – acesta dă prerogativa copilului să invoce direct în fața instanțelor și autorităților naționale ca interesul său superior să fie luat în considerare ca element esențial în luarea deciziilor care îl privesc, statele având o obligație concretă să respecte acest drept^[3]; (ii) principiu fundamental de interpretare – atunci când o dis-

---

^[1] *Idem*, p. 26-44.

^[2] United Nation Committee on the Rights of the Child, *General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1)*, disponibil la adresa <https://digitallibrary.un.org/record/778523?ln=en&v=pdf>, p. 4 (consultat la data de 30 iulie 2023).

^[3] Ne imaginăm un exemplu ipotetic în care, în lipsa unei dispoziții legale, un copil solicită să i se ofere măsuri de protecție, întrucât membrii familiei sale îl supun la forme de abuz psihologic, cum ar fi separarea pe durată îndelungată de părinți, ridiculizare, negarea personalității (pentru exemple concrete, în particular legate de culturi religioase, a se vedea R.B. MONTANA, *The Best Interest of the Child and the Constitutional Rights of Cult Member Parents: Resolution of a Conflict*, în *New York Law School Journal of Rights*, vol. 5, nr. 1/1987, p. 112 și urm). Admițând că protejarea interesului superior al copilului este un drept substanțial, vom conchide că autoritățile administrative sau judiciare ar putea lua astfel de măsuri, temporar și proporțional, chiar și în lipsa bazei legale exprese, alta decât norma generală care garantează protejarea interesului superior al copilului. Dispare, astfel, etapa intermediară a implementării, necesară în cazul principiilor.

poziție legală este susceptibilă de mai multe interpretări, trebuie dată prioritate celei care protejează cel mai bine interesul superior al minorului; (iii) regulă de procedură – orice decizie, fie ea judiciară sau administrativă, trebuie să conțină o analiză a efectelor acesteia asupra copilului, iar considerentele expuse trebuie să indice că a existat o astfel de analiză^[1].

În planul dreptului penal, interesul superior al copilului se reflectă ca veritabil drept (care produce efecte în planul reglementării răspunderii și sancționării, atât în stabilirea răspunderii, cât și a sancțiunii) și ca principiu de interpretare (în ceea ce privește minorii care au săvârșit infracțiuni, este admisibil ca interpretarea unei norme să fie grefată pe scopul ca interpretarea să confere un grad mai mare de protecție interesului minorului). Observăm, deci, că avem de a face cu două ordini juridice diferite, drepturile copilului, cu principiul ocârmuitor al interesului superior al copilului, și dreptul penal. Cele două interacționează, întrucât prin natura lor drepturile copilului au un caracter simbiotic și funcționează integrându-se în alte ramuri de drept.

În același timp, nici din perspectiva răspunderii, nici din cea a sancționării, nu putem spune că dreptul copilului la protejarea interesului său superior poate justifica, prin el însuși, înlăturarea răspunderii penale pentru o parte a minorilor și conceperea unui sistem propriu de sancțiuni pentru cei care răspund penal.

Interesul superior al copilului reprezintă, încă, un concept destul de vag, iar în culturi diferite poate primi sensuri diferite^[2]. Or, nu s-ar putea susține că, *de plano*, angajarea răspunderii penale a minorului este contrară interesului său superior. Atât timp cât sancțiunile reglementate pentru minori servesc primordial un scop educativ, intervenția legii penale, inclusiv sub aspectul reținerii săvârșirii unei infracțiuni, nu

---

^[1] Considerăm că și în acest caz este vorba tot despre un drept, dar nu sub aspect substanțial, ci sub aspect procedural.

^[2] R. RUGGIERO, *The Best Interest of the Child*, în Z. VAGHRI, J. ZERMATTEN, G. LANSDOWN, R. RUGGIERO (eds.), *Monitoring State Compliance with the UN Convention on the Rights of the Child. An Analysis of Attributes*, Springer, Cham, 2022, p. 22.

este, prin ea însăși, contrară ideii de interes superior al copilului. Cu greu s-ar putea susține, spre exemplu, că implicarea unui minor într-o procedură de justiție restaurativă, cu titlu de sancțiune penală dacă se constată săvârșirea unei infracțiuni de către acesta, ar reprezenta în toate cazurile o ingerință contrară interesului superior al minorului.

În egală măsură, nu s-ar putea considera că interesul superior al copilului, privit ca principiu coordonator în reglementare, ar trebui să câștige de fiecare dată când intră în conflict cu orice alt interes al societății, indiferent de amploarea acestuia. Întocmai cum în partea aferentă evoluției reglementării din prezenta lucrare am arătat că interesul superior al copilului nu ar trebui folosit ca un temei pentru a limita alte drepturi ale minorilor (spre exemplu, dreptul la un proces echitabil), trebuie admis că interesul societății de a proteja anumite valori garantate de legea penală ar putea, în funcție de cazul concret, să justifice ingerințe în interesul superior al copilului.

Interesul superior al copilului nu poate explica pe deplin, prin el însuși, fără necesitatea de a se recurge la teoria dezvoltării, nici neimputabilitatea în cazul minorilor cu vârsta de până la 16 ani (în care esențială este reproșabilitatea conduitei, privită din punct de vedere obiectiv), nici reglementarea unui sistem de sancțiuni propriu, aplicabil în toate cazurile, indiferent de natura infracțiunii săvârșite. Ca atare, conchidem că este corectă din punct de vedere teoretic și compatibilă cu principiile generale ale dreptului penal, care includ egalitatea în fața legii (tratarea identică a situațiilor identice, dar și tratarea diferită a situațiilor diferite), concepția fundamentală de la baza argumentului culpabilității treptate – evoluția treptată în dezvoltare ar trebui reflectată și în legea penală.

Examinând cazul adolescenților chiar atunci când au împlinit vârsta de 18 ani, după cum am arătat anterior că s-a constatat prin instrumente internaționale ale organelor abilitate pentru reglementare în materia delicvenței juvenile, observăm că procesul dezvoltării continuă, constant, după împlinirea vârstei de 18 ani. În acest context, culpabilitatea treptată, care se reflectă inițial sub forma lipsei reproșabili-

tății, iar ulterior sub forma unui sistem sancționator derogator de la cel de drept comun, aplicabil în cazul tuturor minorilor, susține ideea că mai departe, după vârsta de 18 ani, ar trebui să existe o perioadă-tampon în care instanța să analizeze de la caz la caz dacă nivelul de dezvoltare psihologică și poziția în societate a tânărului (care pot fi încă în formare) conduc la concluzia că aplicarea unei măsuri educative, nu a unei pedepse, reprezintă cel mai bun răspuns la infracțiunea săvârșită. În această modalitate se reflectă cel mai bine varietatea care poate fi întâlnită în procesul de dezvoltare a fiecărui individ, iar demersul de individualizare permite, cu adevărat, ca în determinarea răspunsului potrivit la infracțiunea săvârșită să se pună în balanță atât interesul societății (stabilind dacă o pedeapsă represivă chiar ar avea caracter disuasiv în reducerea riscului de recidivă), cât și nevoile inculpatului (stabilindu-se dacă aplicarea unor măsuri educative ar avea potențialul să încurajeze procesul normal de dezvoltare și renunțarea la săvârșirea de infracțiuni, prin obținerea unor abilități care să ducă la maturizarea psihologică și socială).

2.2. Argumentul naturii copilăriei

La baza argumentului stă ideea că este firesc, în ceea ce privește copiii și adolescenții, ca ei să aibă comportamente care pot fi caracterizate drept antisociale, având în vedere specificul neurologic și psihologic al acestor etape ale dezvoltării umane. În doctrină s-a arătat că acesta diferă de *culpabilitatea treptată* prin aceea că nu presupune ideea că psihicul minorului se află într-o continuă evoluție. Astfel, nu presupune așteptarea ca, într-un final, minorul să dobândească, în urma procesului de dezvoltare care poate implica săvârșirea unor fapte prevăzute de legea penală, calitățile necesare pentru a răspunde penal^[1].

Argumentul a fost criticat, arătându-se că este într-o relație de dependență indisolubilă de cunoașterea empirică a psihologiei copiilor.

---

[1] G. YAFFE, *op. cit.*, p. 47-48.